

Slovenska bralna krajina

Miha Kovač

Slovenska bralna krajina na hitro: 1583-1989

- Tako kot pri večini evropskih narodov se tudi pri nas zgodovina knjižnega jezika začne z izumom tiska in s prevodom Svetega pisma. Čeprav se slovenski in hrvaški prevajalec prve izdaje Svetega pisma pišeta Dalmatin (Jurij in Antun), sta s tem postavila temelje za razvoj dveh bližnjih in sosednjih, a hkrati različnih jezikov.
- Ker nam – podobno kot še številnim drugim srednje-evropskim narodom - ni uspelo ustanoviti nacionalne države, smo dolgo verjeli, da moramo za svojo nacionalno identiteto biti hvaležni slovenskim pisateljem. Danes vemo, da je to bolj ali manj mit.
- V času socializma se je ta mit še dodatno utrdil, deloma tudi zato, ker je bilo zaradi odsotnosti demokracije veliko reči mogoče povedati le med vrsticami.

Slovenska bralna krajina, 1989 - 1991

- Z nastankom nacionalne države so knjige izgubile del svoje nacionalno konstitutivne vloge, s padcem socializma, rojstvom parlamentarne demokracije in prevlado tržnega gospodarstva pa je založniška dejavnost izgubila tudi večino svojega političnega naboja.
- Nekaterim avtorjem je to povzročilo resno odtegnitveno krizo.
- Slovensko založništvo je bilo ob koncu socializma nenavadna mešanica političnega nadzora, sodobnih tržnih pristopov, vere v nacionalno poslanstvo in blagega disidentstva.

Spremembe maloprodajnih poti

- V devetdesetih letih so se prodaja po pošti, knjižni klub in zastopniška prodaja izpeli, razvijati pa so se začele prodaja preko spleta, prodaja v trgovskih središčih in prodaja na bencinskih servisih.
- Založniki so za to, da so skozi prodajo obrnili enako količino denarja kot nekoč, morali izdati in prodati več knjig.
- Poselitev Slovenije je nenaklonjena razvoju knjigarn.
- Slovenija po letu 1989 ni le ohranila mreže splošnih knjižnic, ampak jo je tudi pomembno nadgradila.
- Število izposoj tradicionalno presega prodajo knjig.

In posledice?

- Ker se v dejavnosti ne generirajo viški sredstev, ki bi jih lastniki založb lahko preusmerili v produkcijo novih knjižnih formatov in distribucijskih poti, je na slovenskem trgu bistveno manj vlaganja v razvoj kot v večjih založništvih.
- V Sloveniji je razvoj novih knjižnih formatov odvisen od javnega financiranja in temu primerno počasen in marketinško pasiven.
- Kar nekaj indicev nakazuje, da se slovensko knjižno založništvo počasi spreminja v neprofitno, javno financirano dejavnost.

Knjižna produkcija

- S pojavom digitalizacije so tudi na področju tiskanih knjig padle tehnološke in ekonomske ovire, zaradi katerih so bili – s svojim založniškim znanjem in kapitalom – založniki svojevrstni čuvaji, ki so odločali o tem, kateri avtor bo pripuščen na knjižni trg.
- Na malih in velikih knjižnih trgih do povečanja knjižne produkcije ni prišlo zaradi povečanja števila bralcev ali kakovosti in zanimivosti napisanih del, ampak zato, ker je danes mogoče knjigo izdati bistveno ceneje kot nekoč.

Nekaj števil

- Število izdanih knjižnih naslovov je na velikih trgih neprimerno večje kot na majhnih zato, ker tam ni le bistveno več bralcev, ampak tudi avtorjev. Tako denimo v državah kot so Velika Britanija, Francija in Nemčija letno skupno izide več kot 100.000 novih knjižnih naslovov, na drugi strani pa na malih trgih, kot so denimo islandski, slovenski, litovski in estonski, letno skupno izide od 1000 do 3000 novih knjižnih naslovov.

Toda...

- ...če število letno izdanih knjig na evropskih knjižnih trgih preračunamo na milijon prebivalcev, so mali trgi glede tega precej uspešnejši od velikih. Tako je denimo v Estoniji in Islandiji med leti 2010 in 2015 letno izšlo več kot 2000 novih knjižnih naslovov na milijon prebivalcev, v Sloveniji, na Finskem in Norveškem pa med 1500 in 2000, skoraj še enkrat več kot v Nemčiji in Franciji.

Rast slovenske knjižne produkcije

- Če je leta 1992 izšlo 2136 novih knjižnih naslovov, bo v letu 2022 ta številka vsaj še enkrat višja.
- Tako kot na vseh malih trgih je tudi na slovenskem povpraševanje po knjigah podobno raznoliko kot na velikih, ta izpad raznolike domače knjižne ponudbe pa nadoknadijo prevodi.

Še nekaj številčk....(uf, dolgčas!)

- če je denimo po uradnih podatkih NUK leta 2009 v Sloveniji izšlo 6953 knjig in brošur in sta bila med njimi 2002 prevoda, je leta 2019 izšlo 5504 knjig in brošur, med njimi 1635 prevodov.
- Vsaj zaenkrat je tako, da je ogromna večina prevodov iz angleščine: samo na področju književnosti je v letu 2019 izšlo 340 prevodov iz angleščine, iz vseh ostalih jezikov pa 238 (prav tam). Tako je tudi drugje po Evropi, saj naj bi bilo po podatkih Evropskega združenja literarnih prevajalcev (2022) kar 80 % prevodov iz angleščine

Od kje potreba po prevodih?

- Logično je denimo pričakovati, da bo število uspešnih piscev kriminalk v osemdeset milijonski Nemčiji večje kot v Sloveniji (pri tem so seveda tudi izjeme – na Švedskem je denimo precej več mednarodno uspešnih piscev kriminalk kot v Nemčiji).
- Bralne potrebe na malih trgih so podobno kompleksno strukturirane kot na velikih, po drugi strani pa so v manjših jezikovnih skupnostih knjige kot nosilci kulturnih identitet morda bolj pomembne kot v večjih evropskih kulturah.

Slovenska bralna krajina

Po številu knjig, ki jih imajo ljudje doma (oziroma po velikosti domačih knjižnic, kot temu rečemo bolj strokovno) smo precej na repu razvitih držav.

Število nebralcev je pri nas še enkrat večje kot na Norveškem, otrokom pa doma pogosto bere le tretjina staršev, medtem kot je na Norveškem takih 80 %.

Od prve (1979) do zadnje bralne raziskave (2019) se število bralcev ni bistveno povečalo. Tako kot še marsikje drugje, se tudi tu delimo skoraj natančno na pol.

Leta 1980 med visoko izobraženimi praktično ni bilo nebralcev, je bilo leta 2019 med visoko izobraženimi približno petina nebralcev.

Hrmf.

164510786

Od kje jeza?

Branje knjižnih besedil = trening za

- mišljenje
- fokus
- empatijo

Skratka:

- Sodobni medijski svet nas vzgaja tako, da vedno težje beremo daljša, linearna besedila. In temu se velja upreti.

Zakaj tak razvoj ni dober za Slovenijo?

- Ker je Slovenija majhna država, ki – razen krajinske raznolikosti in posledično turistične privlačnosti – nima prav dosti naravnih virov, se njeni prebivalci lahko zanesemo le na pridnost svojih rok in gibčnost svojih možganov.
- Knjižno branje kot trening za mišljenje je v sedanjih časih še bolj pomembno kot jezikovna in kulturna identiteta, ki se bosta v prihodnje ohranjali predvsem skozi rabo zaslonskih medijev.

Pomen večjezičnosti

- biti vezan zgolj na branje v enem jeziku je zaradi omejenega števila virov za v slovenščino rojenega radovednega človeka premalo.
- Še več: če znam brati v več jezikih, lahko vstopam v različne svetove, različne miselne sisteme in v različne načine čustvovanja.
- Meje mojega jezika so meje mojega sveta – in več jezikov kot znam, bolj široke in odprte so te meje, v več različnih svetov lahko vstopam in na več različnih načinov lahko razmišljam.
- Pripadniki malih narodov imamo zato kognitivno prednost pred velikimi.

Dvojezične države, domače knjižnice in GII in WHR indeksa.

Country	Home libraries rankings	GLOBAL INOVATION INDEX	World Happiness Rankings
Estonia	1	24	55
Norway	2	19	3
Sweden	3	2	7
Czech republic	4	26	20
Denmark	5	7	2
New Zealand	6	25	8
Finland	7	6	1
Netherlands	8	4	5
Russia	9	46	68
Israel	10	10	13

Top of the Pops

- Med knjigami za odrasle Drago Jančar sodi tako rekoč v kanon sodobne evropske književnosti, Tadej Golob in Irena Svetek pišeta odlične kriminalke, Erica Johnson Debeljak je mojstrica izpovedne proze, Slavoj Žižek pa je itak car evropske filozofije in pomembnega dela globalnih medijev; slednja avtorja, mimogrede, oba pišeta v angleščini, a sta nesporen, usoden in pomemben del slovenske knjižne krajine. Toliko o pomenu večjezičnosti!

miha.kovac@ff.uni-lj.si

Skok v svet

- Čeprav o tem nimamo podatkov, bi si upal staviti, da v letu 2001 v tujino nismo prodali kaj dosti več avtorskih pravic za prevode slovenskih knjig, kot je prstov na dveh rokah. Še več: tedaj se s prodajo pravic v tujino v Sloveniji sistematično ni ukvarjal skoraj nihče. Dvajset let kasneje, v letu 2021 je bilo – po ustnih podatkih založb - za prevode del slovenskih avtoric in avtorjev sklenjenih več kot 200 pogodb, sistematično pa so se s prodajo avtorskih pravic ukvarjali vsaj v štirih založbah, najbolj uspešna prevedena slovenska knjiga pa je bila na ameriški trg prodana v 40.000 izvodih.